aña 14
no. 5
mei 1983

SKOL & KOMUNIDAT

SIMAR
SINDIKATO DI MAESTRONAN DI ARUBA

pag. 17

Dal bai numa: un método pa siña lesa na papiamento pa enseñansa espesial, pag. 7

GRAWATA, pag. 6

Van de werkgroep Vrouwenzaken, pag. 16

INTIMIDASHON, pag. 14

Ta pa unda nos ta bai? pag. 3

SINDIKALISMO VERSUS SITUASHON EKONOMIKO, pag. 10

redaktie: c. tromp, r. oomen, h. oplaat, q. maduro en l. emerencia.
redaktie-adres: kantoor simar, sabana blanco 36.
bank skol & komunidat: a.b.n., banknr. 31.47.886.
layout en fotografie: r. de graaff.
drukker: vad.

simar, sindikato di maestronan di aruba, sabana blanco 36, pob 582, oranjestad, tel. 24219.

bestuur: madonna stephens, voorzitter; henk weustink, vice-voorzitter/2e penningmeester; jani stamper, 1e sekretaris; jaime mata, 1e penningmeester; mirella wijngaarden, 2e sekretaris.
sekretaresse kant.: mevr. f. alexander.
bank simar: a.b.n. 31.47.290.

SKOL & KOMUNIDAT

aña 14 - no. 5

mei 1983

sindikato di maestronan di aruba

PREISNAN PA ABONO RIBA SKOL & KOMUNIDAT PA AÑA 1983 (10 NUMERO)

- ☐ antias naf. 32,50
- ☐ hulanda ku bapor naf. 32,50
- ☐ hulanda ku avion naf. 55,—
- ☐ otro paisnan ku bapor naf. 32,50

nomber: ....
....
adres: ....
....

manda un chek of deposita plaka riba kuenta bankario a.b.n. nr. 31.47.886.
manda e formulario aki pa:
skol & komunidat,
cashero 17, aruba, n.a.

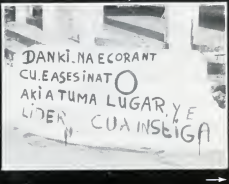
TA PA UNDA NOS TA BAI?

Elekshonnan ta tras di lomba i ta bira tempo pa traha un balanse. Un morto i tres persona gravemente heridá. Odio i set pa vengansa tur kaminda. Instigashon tras di instigashon den un Aruba na kaminda pa su independensia. Un mayoria ku a bira mas grandi i un minoria ku a bira mas chikito. Ta kiko ta pasando na Aruba? Ta pa unda nos ta bai?? Ta kiko a KONDUSI na e insidentenan durante e kampaña i e dia di elekshon? Demokrasia ta tambaliando aki na Aruba, pero dikon? Un analisis.

E temporada di kampaña for di trempan a mustra kaba di ta uno yen di violensia. E señalnan mas kla ku violensia lo a bira parti di e kampaña aki tabata na e reunion ku e partido AVP tabatin na Santa Cruz. For di e dia ei e ambiente di violensia por a ser sinti den tur skina. Partidonan tabata akusá otro di uso di violensia den nan kampaña i a bin ku vengansa i di e forma ei na promé lugar tabata yuda e kresemento di violensia. Nos ta bisa esaki pasobra den e tono di e lidernan i miembronan di e 2 partidonan mas grandi nos por a tende i sinti e hustifikashon di uso di violensia pasobra e otro partido tambe ta hasié. E falta di rèspèt pa opinion di otro aparentemente ta birando algo normal den nos komunidat. Den otro palabra: e situashon ta birando un kaos, unda demokrasia ta na peliger. Hende ta tumando lei den nan propio man. E falta di rèspèt pa leinan eksistente i pa outoridatnan kompetente a yega asina leu ku MEP di un manera ilegal a organisá un parada di outo. Hunto ku e kampaña formal den sierto korant esaki logikamente mester a kulminá den un konfrontashon ku polis.

E tiroteo na fèlt di Winston

Lo no ta husto pa wak e tiroteo na fèlt di Winston riba su mes. Den e asunto aki nos mester bai bèk riba e dunamento di permit pa un parada di outo na e partido AVP riba e ultimo diadomingo promé ku elekshon. Sin ku nos kier pone enfasis riba ken tin rason den e asunto di dunamento di permit, nos tin di bai mira e asunto di parada di outo ilegal di MEP den e kuadra aki. Komo lidernan politiko i komo gobernantenan, e lidernan di MEP a skohe pa *kibra lei,* segun nos ku e solo meta pa mustra *ken* tá manda aki na Aruba i pa asina fortifiká nan posishon den e elekshon.
E echo ku nan ta pone e ganashi di partido asina mas halto riba lei, ta un indikashon ku nos ta riba mal kaminda. Nos ta bisa "mal kaminda" pasobra nos leinan ta e base di nos sistema demokratiko i nan ta duna seguridat i ordo na nos komunidat. Den e leinan aki ta para e derechonan i libertatnan di *tur* siudadano pero tambe nan responsabilidat i nan obligashonnan. I ta nèt den esaki e kuestion di e parada ilegal ta bira interesante. Sierto obligashonnan di lei aparentemente no ta konta pa MEP!!

Kibra lei ta igual na un komienso di un anarkía, unda leinan ya no tin balor mas. Esaki en realidat ta un di e peligernan di mas grandi ku ta menasa nos komunidat. Awor ta asina ku e konsekuensia di esaki, esta di e parada ilegal, tabata ku polis mester a aktua pa ehersé ordo den nos komunidat.
Den lus di e *obligashon* di polis pa para e parada *ilegal* aki, nos tin di mira e tiroteo na fèlt di Winston. Pero, nos tin di bisa aserka ku nos tin e fuerte impreshon ku polis a supestimá su tarea den e elekshon aki. Segun nos lo mester tabatin otro alternativa pa para e parada ilegal aki sin ku sanger a drama. Mirando ku e investigashon no a kaba, na ora di bai imprenta, nos no por duna nos opinion riba e tiroteo mes. Nos sigur ta lamenta e susedido den tur sentido di e palabra. Pero, nos mester keda mira e tiroteo den un konteksto real i no huzga e suseso na un manera emoshonal.

Komentarionan despues di e tiroteo

Pa banda di MEP e asunto aki a wordu severamente malusá pa e kampaña politiko, pa asina instigá pueblo kontra polis, pa tira falta via polis riba e otro partidonan i sigur pa kita e atenshon di e echo ku *nan tabata kibrando lei* ku e konsekuensia ya menshoná. Nan a yega asina leu di lansa e pregunta kiko lo pasa si un polis rubiano tira Don Martina, kulpando asina Korsou un biaha mas pa algo ku kual e no tin nada di haber. Ta bin aserka e pregunta kiko mas nan kier a insinua ku tal pregunta. Mester bai tira awor riba Don Martina tambe??
Nan a kalifiká e asunto komo un atentado, ainda promé ku e investigashon ta kla, poniendo asina e trabou di Ministerio Publiko na duda. ASOA, ku ta pretende di ta un sindikato, tambe a bin ku akusashonnan sin ningun klase di restrikshon. Remarkabel ta ku nèt e grupito aki, ku ta pretende di ta preokupá pa demokrasia, ta publiká opinionnan i ta tuma akshonnan sin konsultá ku tur e miembronan di direktiva, esta sin apliká reglanan demokratiko den su propio seno. Tristo!

Un analisis di e ultimo elek-shonnan

E otro banda di e medaya ta ku nos a falta reakshonnan fuerte di parti di organisashonnan ku ta pretende di tin e bienestar di e komunidat aki na pecho. Nos ta pensa aki riba Kamara di Komersio, ATIA, e kuerpo di abogadonan, Jaycees, Kiwanis, Rotary, i asta sindikatonan. Unda nan desaprobashon pa e susedido aki a keda? Unda nan defensa pa e balornan demokratiko a keda? Nos por kòrda tempo ku Bishop a bin Aruba, ora ku entre otro Kamara di Komersio, ATIA, prensa i algun sindikato a fulmina histerikamente kontra presensia di Bishop. Ke ubo di e desaroyo negativo di awor??? Tur e kosnan aki ta un indikashon ku e desaroyo di neglishá balornan demokratiko, manera leinan i derecho di por tin un propio opinion, ta den 'full swing'. Ta bira mas tristo ku ta lidernan politiko i gobernantenan ta hasi nan mes kulpabel na e kosnan aki di manera ku esaki ta bira normal i *aksepta*. Den e lus aki ta sigur ku e minoría ta perdè su derechonan i su seguridat komo siudadano i komo ser humano.

Funshonamento di prensa

Nos tin ku bin bèk awor riba e sistema den kual prensa ta funshoná. Den e asunto di e tiroteo e aspektonan ku a *kondusí* na e insidente na fèlt di Winston, kasi no a haña atenshon. Prensa, den su tarea pa informá pueblo di un manera responsabel i ophetivo, a faya barbaramente den esaki. El a faya den sali na defensa di e komunidat, di demokrasia den su totalidat. E klup di prensa a faya den husgamento den lokual a pasa promé i despues di e tiroteo, esta e instigashon di pueblo pa tuma lei den su propio man. Nan a faya den sali na defensa di e persona ku sin proseso hudisial, ta wordu akusá di ta kriminal. No ta basta pa kritiká violashon di derechonan humano den eksterior p.e. na Surnam. *Aki na Aruba mes* mester señala i kritiká e kosnan aki.
Remarkabel ta ku Tele-Aruba a pasa komentarionan di lidernan di e partido mayoritario (e.o. di Nel Oduber) sin ningun klase di restrikshon i permitiendo instigashon serio di pueblo manera nos ya a menshoná. Esaki a sosode inhustamente, neglisando nan responsabilidat komo medio di prensa. Lo ta na su lugá pa involví e posishon di Tele-Aruba den e investigashon enkuanto supuesto aktonan ilegal di instigashon. Un otro aspekto ta ku sierto medionan di prensa ku sí lo ta "willing" pa tuma un posishon mas kritiko i ophetivo, te asta ta wordu menasa!!

Posishon di Diario

Nos tin di bisa ku e korant Diario sin duda a yuda krea e situashon eksplosivo aki na Aruba. E korant tabata duna informashonnan eroneo i insinuante, publikando remitidonan agresivo sin menshoná ken a skirbi nan, kreando un ambiente emoshonal di un grupo di hende kontra otronan ku otro opinion. E trabou preparatorio di Diario pa yega na e ambiente agresivo aki ta hopi kla. Nos por mustra bèk riba un artikulo di juni '82 den S&K, unda nos a pone enfasis riba e tendensianan fasista di e korant aki i e peliger ku esaki tin pa e demokrasia aki na Aruba. Un biaha mas nos kier apunta ku outoridatnan hudisial segun nos tin un obligashon grandi den esaki. Den e kuadra aki nos ta puntra nos mes tambe kon a para ku e →

kaso ku ministerio publiko lo a entamá kontra e korant aki enkuanto artikulonan ofensivo pa huez? Otro kampaña peligroso di e korant pa kita rèspèt pa outoridatnan hudisial!!

E dia i anochi di elekshon

Anke e siman promé ku elekshon tabata uno bastante turbulente, tòg e dia di elekshon mes a kuminsa relativamente trankil. Lastimamente mester wordo bisá ku esaki no a keda asina.
E dia aki a tuma lugá e di dos tiroteo ku, manera konosí, a ser kometí pa fanatikonan di MEP i ku tabatin un resultado fatal.
Nos ta puntra nos mes un biaha mas: ta na unda nos ta bai si awor kaba den tempo di elekshon bida di hende ta na peliger? Ta na unda nos ta bai si den pueblo aparentemente tin asina tanto arma di fuego skondí ku den tempo di elekshon por i ta wordo usá pa bringa otro i pa tapa boka di otro? Ta for di unda e armanan di fuego aki ta sali i ta kende ta parti nan?
Banda di e preguntanan aki nos tin nos prekupashon serio tokante e tendensia ku nos a ripará di *midi ku dos midí*.
Dikon, dia ku sr. Betico Croes a bira viktima di un tiro polisial, sí no por a warda e investigashon kaba i mesora tur hende a tira falta riba otro partidonan (ku no tabatin nada di haber ku e asunto), mientras ku den e di dos kaso di tiroteo, kaminda en berdat fanatikonan di un partido (MEP) a tira, tur esnan ku a habri boka awor sí a keda keto? Mas pió, dikon te asta tin hende ta bisa ku den e di dos kaso ta falta di e viktima mes, mientras ku den e promé kaso lo tabata falta di otronan i asta lo tabata trata di un atentado?
1 awor e papel di Tele-Aruba riba e anochi di elekshon. Tele-Aruba, nos uniko kanal di televishon, di un manera kompletamente partidista a haña ta bon di duna informashon eroneo i dudoso i te asta inkorekto despues di e tiroteo na Madiki.
Nos ta konsiderá e palabranan di sr. Ronny Brete, den kual el a bisa ku ta un sierto C.P. tabata e viktima kua muri, mientras ku esaki a resultá di no ta berdat, sumamente sensashonalista i indesente.
Tendensioso tabata e echo tambe ku Tele-Aruba ta mustra un outo ku yen di steker di MEP tur kibrá, mientras e no ta duna un relato *kompleto* di lokual a sosode.
Mesun tendensioso tabata e palabranan di sr. Hendrik Croes e anochi di elekshon na Tele-Aruba ku a duna nomber di un viktima (bisando ku ta yiu di un persona ku tabata un tempo un kampañadó di MEP), ku despues a resultá di no ta kuadra ku berdat. Den nos konsepto Tele-Aruba tin e deber profeshonal i humano pa "dòbel-check" promé ku e laga notisia tendensioso i leu di berdat asina pasa i si el a pasa mes, ta su deber pa por lo menos koregí esaki.

Karta pa baha minister Gonzales

Riba e dia di elekshon tambe tabatin na diferente stemburo hende sintá ku tabata hasi un apelashon riba esnan ku a bin vota, pa firma un karta pa baha minister Gonzales, pa motibo di su supuesto responsabilidat pa ku e tiroteo riba sr. Betico Croes. Nos ta kere ku ta derecho di tur hende pa hiba un kampaña pa puntra firma (anke nos ta duda si e kampaña aki tabata na su lugá e momento ei). Na e mesun momento nos ta kere ku ta derecho di kada ken pa nenga di firma e karta aki si e no por para tras di su kontenido. Tòg nos a tende di diferente banda ku ora personanan a nenga di firma e karta aki, hopi bes nan a wordo zundrá di ta anti-rubiano.
Nos ta haña esaki algo hopi negativo. Ta parse ku awendia e etikete "anti-rubiano" ta wordo usá pa loko i na kada momento ku un hende demostrá ku e kier pensa pa su mes i tuma su desishonnan independientemente. Nos lesadónan sa ku tambe Skol & Komunidat a wordo akusá na diferente momento di ta anti-rubiano (en espesial dor di e matutino Diario), pa e simpel motibo ku Skol & Komunidat ta e uniko revista aki na Aruba, ku ta tribi di resisti intimidashon, ku ta tribi di habri su boka i duna kritika unda ku e ta kere ku esei ta korekto.
Pa yama esun ku ta pensa otro "anti-rubiano" ta un manera fasil, pero peligroso pa sin argumentashon eksklui e persona aki i pa instigá hende kontra hende. Kompilando tur lokual nos a trese padilanti te awor aki nos por puntra nos mes un biaha mas kon liber e elekshonnan aki tabata . . .

E resultadonan di elekshon

E resultado di elekshon riba su mes no ta laga lugá na duda: pueblo a papia i pueblo a skohe na manera masal pa MEP, rechasando na un manera bon kla en espesial e partido AVP (algo ku nos ta kere ku AVP lo mester bai analisá hopi bon pa su mes). Nos ta respetá e desishon aki di pueblo.
Sin embargo nos ta hasi uso di nos derecho di duna komentario riba esaki. Diferente bes nos a yega di kritika diferente aspekto di gobernashon di nos gobierno insular. Nos ta lamenta ku mientras ta bisto riba kuanto punto esensial e gobernashon di MEP a faya barbaramente, ku e pueblo no a tuma esaki den konsiderashon. Asta nos por puntra nos mes si asuntonan manera korupshon a bira algo *aseptá* den nos komunidat.
Nos di nos banda, kual ku lo tabata e resultado di elekshon, lo sigui konsiderá komo nos deber sivil pa sigui duna kritika unda esaki ta nesesario. Nos tin, frankamente bisá, miedo pa un konsolidashon di hopi poder, pasobra nos ta kere ku esaki por tin efektonan negativo, en espesial pa e gruponan di minoria.
Nos ta kere ku, en espesial mirando e echo ku nos ta riba kaminda pa independensia, ku ta e deber di nos tur pa vigilá na un manera aktivo i kritiko tur paso ku ta wordo tumá dor di nos gobernantenan.
Den lus di esaki e persentahe halto di "non-voters" (mas o menos 16%) ta preokupante, un persentahe ku kada elekshon a subi. Segun nos analisis e persentahenan mas halto ta na San Nicolas (ca. 23%), Oranjestad (ca. 18%), i Brasil (ca. 17%). Ku eksepshon di e distriktonan Sta. Cruz i Paradera, na tur stemburo e kantidat di esnan ku no a bai vota tabata mas halto ku 100, mientras ku na Chinese Club, San Nicolas, esaki tabata asta 330.
Ta kon mester splika esaki? Apatía, falta di interes, of un muestra ku asina tanto hende ta fadá di polítika (of politikeria)? Of por ta ku tin asta un miedo pa bai vota?
Nos ta kere ku na promé lugá e sistema di hasi politika aki na Aruba ta pari e fruta amargo ku e partisipashon di pueblo (den forma di bai vota) ta mengua. Ta e deber di un gobierno serio pa analisá e tendensia aki i pa purba di lanta interes i motivashon di pueblo votador atrobe.

Bestuurscollege

Biniendo bèk riba e resultadonan di elekshon mes, nos tin ku bai puntra nos mes kiko ta warda nos pa e proksimo 4 añanan riba nivel insular. Pa kuminsa lo ta masha probabel ku MEP lo forma bestuurscollege su só atrobe. Su mayoria a wordo engrandesé, pero e pregunta ta surgi si esaki lo engrandesé tambe su arogansha pa partidonan di oposishon i pa kritika en general. Manera nos a señalá kaba, e problema mas urgente di e momento aki ta funshonamento di nos demokrasia. Komo partido mayoritario MEP tin un responsabilidat sumamente grandi pa ku nos demokrasia. Nos ta puntra nos mes si MEP den e proksimo 4 añanan lo ta dispuesto i kapas pa guia e desaroyonan peligroso di e momento aki, na kual e mes tambe a aportá, den un rumbo mas responsabel. Kiko MEP lo bai hasi pa *restablesé* un klima demokratiko aki na Aruba, kaminda tambe minoria ta wordo respetá i por ehersé su derechonan demokratiko na un manera sigur.
Kiko MEP por ehèmpel lo bai hasi pa stimulá un prensa profeshonal i *diversifiká,* algo esensial pa un demokrasia. Riba tereno ekonomiko tambe lo tin basta problema. Ta e homber chikí mester bai wanta e slanan mas duro??
Riba tereno di enseñansa: Ki dia i kon ta bai introdusí papiamento i ta ki dia nan ta bin ku un maneho riba sistema di nos enseñansa??
Nan lo pone porfin un diputado pa e tarea aki ku ta *dispuesto* i *kapas* pa traha ku *rapides* riba mehorashon di nos sistema di enseñansa??
Nos ta konsiente ku, si nos wak den pasado, e preguntanan akiriba ta sona retoriko. Te asta nos mester ta masha pesimista! Sinembargo nos ta keda spera riba un mirakulo!!!

→

grawata

Dr. Engelbrecht a pronostiká e resultado di elekshon un siman promé kaba: "Betico lo gana e bataya aki".

Henny tabata inlokalisabel pa prensa despues ku e resultadonan di elekshon tabata konosí. Ta pasobra su hendenan a skond'e, p'asina e no por a duna deklarashonnan a-politiko i stupido manera biaha pasá.

Begrijpt u nu ook wat een "propagandamachine" is?

Nel krijgt ei op zijn hoofd tijdens verkiezingsbijeenkomst in de rancho: Tja? Wie kaatst moet het ei verwachten.

En dan nog te bedenken dat er mensen waren die zich afvroegen hoe de verkiezingsuitslag zou zijn.

Tòg tin alomenos un banda positivo ront di elekshon: den un tempo rèkòrt promé piedranan ta wordo poní, sintanan ta wordo kortá, lugánan ta wordo inagurá na granèl.

Esnan ku sanger A-positief ku lo haña nan mes den un aksidente no tin nodi tin miedo di skarsedat di sanger mas.

Tele-Aruba a saka Produron of Produron a saka Tele-Aruba?

De bijbel zei het al: "Zalig zijn de armen van geest . . ."

Jossito Mehsen Jr. durante lès na skol: "Mener? Kiko kiermen 'lanta emoshonnan primitivo bou pueblo'?" Maestro: "Puntra bo tata". . .

E baranka tan stimá di Berlinski apa-rentemente no ta stima Berlinski dje tanto ei!

Papel di tualèt tabata un "label" basta suave ainda pa e produkto di Jossy. Veneno ta mas na su lugá.

Mirando kuanto tempo a tuma AVP pa deskubri e tendensia fasista di Diario nos mester teme lo peor pa loke ta toka PPA i PDA (q.e.p.d.).

Gobierno sentral

Riba nivel di gobierno sentral nos ta di opinion ku e resultado di e elekshonnan siguramente mester tin su konsekuensianan. MEP un biaha mas a haña un mayoria aplastante i di otro banda e partido di oposishon mas grandi AVP, a perde 2000 voto. AVP i MEP mester saka nan konklushon. AVP mester *eksihi* ku MEP ta tuma parti den gobierno sentral i MEP *mester* hasi esaki. Mirando e desishonnan ku mester kai riba nivel sentral en bista di e Status Aparte benidero, nos ta kere ku ta *deber* di *por lo menos* e partido mayoritario pa tuma responsabilidat pa e desishonnan aki. Nos ta bisa "por lo menos", pasobra lo ideal tabata si túr e partidonan politiko di Aruba por a partisipá den gobierno sentral den e tempo krusial aki. Pero mirando e realidat aktual, nos tin masha poko konfiansa den e posibilidat ei. Masha hopi mester wordo hasí pa drecha e klima di tal forma ku tur partido politiko di Aruba por traha hunto. Si esaki no logra lokual, ta probabel, i si MEP ta solamente dispuesto pa drenta gobierno sentral sí un of tur dos partido sali, e partidonan aki lo *mester* sali. PPA tambe, pasobra nos no ta konsiderá e 5335 voto ku nan a haña komo sufisiente pa hustifiká un partisipashon den gobierno sentral *a todo kosto*.

Mientrastanto nos ta keda ku dudanan fuerte pa loke ta MEP su *"willingness"* pa partisipá den un gobierno sentral! E medidanan ku e mester bai tuma den un gobierno sentral durante e dos añanan benidero por sierto lo no ta semper popular aki na Aruba. Nos ta pensa riba entre otro e asunto di pasa plaka di impuesto di Aruba pa gobierno sentral, garantianan pa Dok i ALM i e posibel otro medidanan ekonomiko manera paramento di indeksering ets.

Te ainda MEP por a keda leu di e responsabilidatnan aki, tirando kulpa keto bai riba e partidonan den gobierno sentral. Lo ta masha straño sinembargo si MEP, ku ta bisa di ta guia e "lucha" di Aruba, ta *keda* para un banda i ta keda nenga pa realisá konkretamente e Status Aparte di Aruba.

Konkluyendo, e pregunta grandi lo ta si MEP kier evitá pa wordo identifiká ku posibel medidanan impopular di gobierno sentral dor di keda afó, of si e kier asumí su responsabilidat komo partido mayoritario pa realisá *e mes* e medidanan nesesario pa yega na un Status Aparte. Si MEP skohe pa e ultimo, nos ta kere ku MEP lo mustra seriedat si e ta dispuesto pa hasi'e hunto ku e otro partidonan di Aruba akaso e ultimonan aki tambe tin e deseo ei. Lo mester bin un restrukturashon di henter e kabinete e ora ei. Kon ku bai bin, palabra ta na MEP!!

Sinko aña

Ban combersa

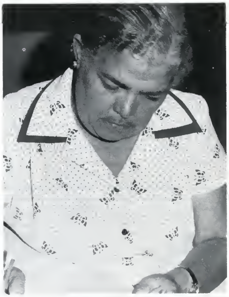
Luna pasá grupo Ban Combersa a rekordá su di sinko aña di eksistensia. Den e sinko añanan ku a pasa el a mustra di a yena un vasío den dunamento di informashon na e pueblo. Nos di Skol & Komunidat, anke un poko lat, ta felisitá grupo Ban Combersa ku nan promé lustro i ta desea nan hopi forsa i perseveransia pa e añanan benidero.

DAL BAI NUMA

HELEN GUDA

Na yanuari di e aña aki Arubaanse Pedagogische Akademie a kuminsa ku un seri di charla tokante topikonan relevante pa nos enseñansa aki na Aruba.
Den nos numero di aprel (jrg. 14, no. 4) nos a duna un relato di e promé charla, ku tabata na enkargo di srta. Lucia Kelly. Den e artikulo ku ta sigui nos ta resumi e di dos charla, ku a tuma lugá na februari i ku tabata na enkargo di e grupo di trabou Siña Lesa di Onderwijszaken.
Den Skol & Komunidat, jrg. 12, no. 10, ya nos a skirbi un artikulo tokante e grupo aki, den kua nos a duna informashon general tokante e trabou di e grupo aki.
Manera ta konosí e grupo di trabou a lanta na ougustus 1982. E speransa tabata ku e grupo aki por a konstruí un método pa siña lesa na nivel inisial dentro di dos aña, pa despues por kuminsa ku introdukshon. Esaki no a logra.
Loke sí ta kla ta un "outline" general di e método i tambe e promé di e kuater partinan for di kua e método ta konsisti. E promé parti aki ta un programa amplio pa entrenamento di e kondishonnan pa siña lesa ("leesvoorwaardentraining"). Aktualmente e programa aki, den su vershon EKSPERIMENTAL, ta funkshonando den praktika, bou guia di e grupo di trabou Siña Lesa. Mientrastanto e grupo ta sigui traha i ta spera di finalisá e di dos parti di e método e aña eskolar aki.
E grupo di trabou ta konsistí aktualmente di: sra. Jane v.d. Linde-de Kort i sra. Olivia Duarte-Croes (dos maestra di skol pa enseñansa espesial), sra. Lydia Emerencia (onderwijskundige), sra. Helen Guda (sikolinguista) i sra. Digna Laclé-Herrera (maestra di skol pa enseñansa domestiko unda ku tambe ta wordo traha ku enseñansa na papiamento).

DIGNA LACLE-HERRERA

un método pa siña lesa na papiamento pa enseñansa espesial

E manera di traha

Na ougustus 1980 e grupo di trabou a wak su mes dilanti e tarea di desaroyá un método pa siña lesa na papiamento pa uso den enseñansa spesial.
E tentashon pa kuminsa skirbi buki, kuminsa pinta ilustrashonnan, kuminsa produsí di biaha tabata grandi. Tog e grupo di trabou a disidi di resistí e tentashon aki i a skohe pa bai traha na un manera sistematiko, paso pa paso. E punto di bista tabata ku un método ta un manera pa *sistematikamente* siña un mucha algo. P'esei su konstrukshon mester sosode tambe na un manera bon pensá. E grupo di trabou a disidi di traha segun un modelo. Simplemente bisá un modelo ta indiká un kaminda pa kana pa finalmente por yega na un método. E modelo ta impliká algun pregunta i e kontenido di e metodo finalmente ta depende di e kontesta riba e preguntanan aki.
E pregunta ta:

1. *Kiko presis bo kier siña e mucha via e metodo?*

E promé pregunta aki ta toka e *meta(nan)* di bo metodo.

→

No ta sufisiente pa bisa ku e metodo kier siña e mucha lesa na nivel inisial. Na un sierto momento e metanan mester indika konkretamente ta kiko presis nos kiermen ku "lesa na nivel inisial".

2. *Ken presis ta e mucha pa ken e metodo ta destiná i ta ken ta esun ku ta bai traha ku e metodo aki?*

E pregunta aki ta toka e *situashon di salida* ("beginsituatie").
Meskos ku ora un outor skirbi un buki e tin di tene kuenta ku su lesado, meskos e outornan di e metodo mester tene kuenta ku esnan pa ken e metodo ta destiná. Manera bisá anteriormente, e metodo aki ta spesialmente pa e mucha di enseñansa basiko spesial (BBO). Pa kontestá e pregunta aki pues mester averiguá den detayes ta kua ta e karakterístikanan di e mucha aki, en general i pa ku lesamento spesifikamente.
Pero no ta solamente e situashon di salida di e mucha ta relevante, sino tambe e situashon di salida di e maestra ku ta bai traha ku e método.
Kiko ta su formashon i su eksperiensianan, kon leu su konosemiento di e proseso di lesamento ta bai, kua ta e manera ku e ta kustumbrá di traha, ets. Pa outornan di un método e pregunta aki ta sumamente esensial, pa e simpel motibo ku e funshonamento di un método ta depende pa gran parti di e maestronan ku ta us'e. Un bon método ta un método ku un maestra por usa fasilmente, ku no ta krea mucho konfushon i malinterpretashon serka e maestra.

3. *Kua ta e materia ku nos kier usa pa siña e mucha lesa?*

E pregunta aki ta toka dos punto:
a. e *selekshon* di e materia,
b. e *ordenashon* di e materia selektá.
Ora nos papia di selekshon di e materia nos kiermen: skohe ta kiko nos kier pa e mucha lesa. E trabou di skohe material aki ta un trabou ku tin ku sosode hopi kouteloso i no por pasa pa loko. Na promé lugá mester tene kuenta ku e meta i ku e karakteristikanan di e mucha. Banda di e puntonan general aki e selekshon di e materia mester tene kuenta ku diferente aspektonan, e.o.:
— E grado di difikultat di palabra i frase.
Den lus di esaki e grupo di trabou a konsiderá e frekuensia di sierto palabra den e idioma di e mucha arubiano komo un indikador importante di e grado di difikultat di e palabra aki. E investigashon aki a tuma basta tempo, pero tabata nesesario.
— Motivashon i interes di e mucha.
E punto aki ta impliká ku e método mester ta atraktivo pa e mucha i na kada momento mester duna un estímulo pa sigui lesa.
— Ofresé e mucha saber relevante, responsabel i realistiko.
E kriterio aki ta uno sumamente difisil pasobra ku e ta depende hopi di *opinionnan.* E grupo di trabou a basa su mes akinan riba e meta general di BBO, pero a stipula banda di esei e.o. e siguiente puntonan: rèspèt pa tur ser humano, no importa su sekso, rasa, kultura ets, pues ekskluyendo diskriminashon; rèspèt pa bo mes i rèspèt pa e kultura arubiano/antiano, un sentido krítiko tokante e realidat ku e mucha ta biba aden, konosemiento di e realidat ku e mucha ta biba aden.
— Aspektonan di idioma, manera entre otro:
- kua variashon sosial of regional mester usa,
- kua ta e situashonnan den kua e mucha ta usa idioma (aki e grupo di trabou a distingui: 1) e komunidat, esta e ambiente general, 2) kas, skol i bisendario, esta e ambiente mas direkto i 3) e mucha mes.

Despues di a selektá e materia a base di e aspektonan menshoná aki riba, a toka turno na e pregunta: kon lo ordená e materia aki. Pues, den kua sekuensia lo ofresé e mucha e materia; kiko mester bai promé, kiko despues, kiko mester bai hunto i kiko no mester bai hunto. Den e ordenashon aki a tene kuenta ku prinsipionan didaktiko general manera: promé fasil, despues difisil; promé simpel despues kompliká ets.

4. *Kon nos lo siña e mucha lesa?*

Pa por kontestá e pregunta aki mester a konsiderá dos otro pregunta:
— Kon e mucha ta siña, esta kon e proseso di siña (leerproces) ta bai?
— Kiko por hasi pa kuminsá i stimulá e proseso aki?
Pa e grupo di trabou e preguntanan aki tabata esunnan mas difisil; tanto e parti teoriko, komo e konkretisashon di e ideanan teoriko den e método.
Mas aleu den e artikulo lo sigui un elaborashon di e puntonan di salida ku e grupo di trabou a basa su mes riba dje pa loke ta trata e preguntanan aki.

5. *Kon i ki ora lo evalua si e mucha a alkansá e meta(nan) stipulá?*

Pa kontesta e pregunta aki mester a studia diferente formanan di evalua i tambe e diferente funkshonnan ku e evaluashon lo mester tin den e método.
Ora di bisa ku e grupo di trabou tin e "outline" kla, esaki kiermen ku ela logra di haña un kontesta riba e preguntanan aki. Ku otro palabra e "ingredientenan" ku lo mester bai den e método ta kla. Lokual falta awor ta konkretamente traha lesnan i bukinan, esta pa e tres delaster partinan.

Algun punto di salida

Kontestando e preguntanan aki riba menshoná e grupo di trabou a formulá diferente puntonan di salida. Por bisa ku e puntonan di salida aki ta ofresé e "verantwoording" di e desishonnan ku e grupo di trabou a tuma enkuanto di e método.
Pa por kompronde ta dikon e método ta manera e ta, mester tin un bista riba e puntonan di salida aki.
E puntonan di salida ku e grupo di trabou a elabora riba dje den su charla, tin di haber ku e dos preguntanan importante:
1. Kiko bo kier siña e mucha?
2. Kon bo ta siña e mucha esei?

ad. 1: Kiko bo kier siña e mucha?

Por bisa ku ta bai pa siña e mucha *lesa* (limitá na lesamento inisial) i na otro banda siña e mucha *spèl* (te na un sierto nivel) na *papiamento*.
Aki tin dos punto di salida ku ta importante:

a. *Sali for di un analisis di e proseso di lesamento (i spèlmento):*

Pa bo por siña un hende algo bo mester sa naturalmente kiko eksaktamente bo kier siñ'e. Esaki parse un paso basta logiko, pero tòg bo lo keda asombrá pa wak kuanto método ta neglisha e aspekto aki.
E grupo di trabou a sali for di e siguiente definishon di lesamento:
Lesamento kiermen: *kaptashon di e símbolonan visual di idioma (letra).*
E símbolonan aki ta wordo usá segun sierto konvenshon i palabrashonnan, por ehempel: prinsipio alfabetiko (un zonido pa un letra), partishon den palabra i frase, struktura di palabra i frase, direkshon di lesamento (di robes pa drechi) etsetera. *Esun ku ta lesa mester dominá e konvenshon i palabrashonnan aki pa por dekodá ("ontcijferen") i komprondé e mensahe.* Esaki kiermen ku lesamento ta prinsipalmente un *akto ku nifikashon* (haña sa e mensahe) ku tin un *aspekto tekniko* (dekodá símbolonan).
Ora di analisá e proseso di dekodá mas aleu, primariamente mester hasi un distinshon entre lesamento inisial ("aanvankelijk lezen") i lesamento avansá ("gevorderd lezen"), ya ku ta trata di dos proseso diferente. Por ehempel un lesadó inisial ta dekodá otro ku un lesadó avansá.
Pasobra ku e método ta uno pa lesamento inisial, lo limitá e analisis na e proseso di lesamento inisial. Ta importante pa remarká sí ku e meta di enseñansa di lesamento semper lo mester ta ku e mucha ta yega na lesamento avansá i ku e enseñansa di lesamento inisial mester ta orientá riba esei.
Nos por konkluí ku e abilidatnan ku ta para sentral den lesamento inisial ta:
— analisis i sintesis visual i ouditivo di palabra,
— konosemento di letra,
— duna zonido na letra di robes pa drechi ("verklanken"),
— (buska letra pa e zonidonan di dilanti bai patras "verletteren"),
— duna nifikashon na e palabra.
For di analisis aki a sali e desishon ku den e método lo dedika eksplisitamente atenshon na tur e abilidatnan aki.
E di dos punto di salida ta, ku den e konstrukshon di e método mester:

b. *Sali for di un analisis di e idioma den kual bo ta siña e mucha lesa.*

Sierto di e konvenshon i palabrashonnan di kua a papia den e definishon di lesamento, naturalmente ta varia pa kada idioma.
Por ehèmpel idiomanan ta varia di otro pa loke ta trata: e simbolonan di e idioma. kua zonido ta koresponde ku kua letra (ortografía) i kua ta e strukturanan di palabra i frasenan. Asina nos ta bisa na hulandes: "ik ga *nu* naar huis" i na papiamento nos ta bisa →

"mi ta bai kas *awor*", pues e sekuensia di e palabranan ta diferensiá.

Portá ta bon pa splika pakiko e punto di struktura di palabra i frase ta importante. Manera a wordo bisá kaba, un lesadó avansá ta lesa otro ku un lesadó inisial. Un di e diferensianan mas importante ta ku un lesadó inisial ta lesa letra pa letra, mientras un lesadó mas avansá ta lesa palabra pa palabra, frase pa frase i asta alinea pa alinea. Hasiendo esei e ta hasi uso di e karakteristikonan di e strukturanan di frase i palabra ariba menshoná. Investigashonnan a prueba ku e lesadó avansá ta kapta sierto aspektonan so; su wowonan ta "scan" sierto letra i a base di esei i su konosemiento general di e idioma, e ta forma un idea, kiko tin pará. Lesamento ta bira e ora ei mas bien un verifikashon di e idea ei.

Siña lesa palabra (en bes di lesa letra pa letra) ta algo ku ta kuminsa hunga un papel den e enseñansa di lesamento inisial kaba i p'esei ta importante pa train e mucha di hasi uso di struktura di palabra ora e lesa.

Sali for di un analisis di e idioma den kual e muchanan ta siña a nifika ku mester a analisa:

- e ortografía etimologiko di papiamento (e korespondensia letra-zonido i e reglanan).
- E strukturanan di e palabranan (kua nan ta i kua ta nan frekuensia).
  Aki ta toka tanto e zonidonan den e palabra (p.e. konsonante vokal-konsonante vokal: ma-ma), komo por ehèmpel konstrukshon di palabra na papiamento (p.e. dak-nan, verf-do ets.).
- Struktura di frasenan (kua nan ta i den kua frekuensia nan ta wordo usá).

Aki a sali for di e investigashon di e vokabulario di e mucha arubiano di 4, 5, 6 i 7 aña.

Algun konklushon ku por a saka for di analisis aki ta:

— Ku mester tene kuenta ku algun iregularidat den nos ortografía, ku ta indika alabes e importansia di mustra e mucha riba e konteksto pa duna nifikashon na e palabra. Tambe mester duna e mucha foi tempran algun regla (por ehèmpel pa distingui ki ora di usa e letra *c* i ki ora e letra *k*). Ku otro palabra mester mustra e mucha foi tempran riba *struktura* i *konteksto*.

— E struktura konsonante/vokal - konsonante/vokal (p.e. ma-ma) ta esun mas frekuente den papiamento i mas básiko pa nos idioma (nos konose hopi palabra di kombinashonnan di konsonante-vokal por ehèmpel: ka-ka-la-ka).

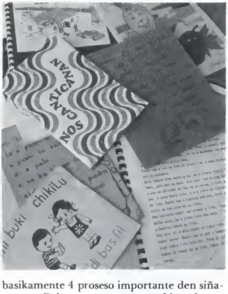
Ta pa e motibo aki e grupo di trabou ta kuminsa e metodo ku palabranan di e struktura konsonante/vokal - konsonante/vokal, kual ta palabranan di *dos silaba*. Esaki ta un diferensia ésensial ku e metodonan hulandes ku pa mayoria parti ta kuminsa ku e palabranan di *un* silaba (p.e. "mies", "neus", "aap" ets.). E grupo di trabou Siña Lesa a disidi konsientemente pa no sigui e metodonan hulandes siegamente pero pa basa su desishonnan riba propio investigashon di nos propio idioma, esta papiamento.

ad. 2: . Kon bo ta bai siña e mucha?

Aki tin ku tene kuenta ku dos punto prinsipal:

a. Kon un mucha ta siña lesa kon e proseso di siñamento ta bai?

Aki e punto di salida ta pues ku mester *sali di un analisis di e proseso di siñamento*. Entre otro e grupo di trabou a hasi uso aki di e ideanan di Kooreman, ku ta distingui

basikamente 4 proseso importante den siñamento. E kuater prosesonan aki ta konta tambe pa lesamento. Por bisa ku lesamento ta un operashon ("handeling" of "operatie"), ku lo mester pasa dor di tur e kuater prosesonan aki, si nos kier papia di un proseso di siñamento kompleto.

E kuater prosesonan aki ta:

— "beschikbaar maken":

e operashon mester wordo relatá na e saber i e abilidatnan ku e mucha sa i por kaba.

— "wijzigen":

e operashon mester pasa dor di algun kambio: promé e mucha mester siña ehekutá e operashon riba nivel *material* (esta ku un sosten, promé ku un plachi, of hasiendo uso di su mannan of dedenan), despues riba nivel *verbal* (esta ku idioma verbal, sin e sosten material) i finalmente riba e nivel *mental* (esta sin sosten material nin verbal, pero kompletamente mental). E proseso aki Kooreman a yama e proseso di "verinnerlijken" (interiorisá).

— "verkorten":

e operashon, ku den kuminsamento ta hopi ekstenso (esta e ta konsistí di hopi pasonan), mester bira mas kompilá, mas kortiko. Ku otro palabra e pasonan mester bira menos. Por ehempel ora di analisá: na un sierto momento e mucha mester por analisá mesora di palabra den letra en bes di palabra - silaba - letra.

— "automatiseren":

e operashon mester un operashon ku ta bai liher, eksakto i suave, sin duda.

Tur e prosesonan aki ta konosi pa mayoría di hende ku ta traha den enseñansa, anke por ta no bou di e nombernan aki.

Loke ta hasi e metodo di Kooreman i otronan asina úniko, ta ku, kontrali na hopi otro metodonan, nan ta boga pa *no* laga e prosesonan aki bai "di mes", pero nan ta *dirigi* e proseso di siñamento te den detayes. Por ehèmpel pa e proseso di "verinnerlijken" i "verkorten" ta determiná eksaktamente kiko e diferente pasonan ta den e proseso. Grupo di trabou Siña Lesa tambe a skohe pa traha na e manera sistematiko aki. Un di e puntonan di salida a bira anto: *ku den e método mester dirigi mas tanto posibel e proseso di siñamento,* ku ta bai segun e prosesonan di "beschikbaar maken", "wijzigen", "verkorten" i "automatiseren".

Esaki a nifiká e.o. ku den e método a purba konsekuentemente di siña un mucha tur e abilidatnan basiko manera analisá i sintetisá promé riba nivel material, despues verbal, despues mental.

b. *Kiko por hasi pa kuminsa i stimula e proseso di siñamento?*

Aki ta toka e tereno didaktiko. Pues aki ta importante pa *sali di un analisis di e proseso didaktiko.*

Saliendo di e analisis di e proseso di siñamento, un di e prinsipionan didaktiko mas prinsipal a wordo dedusí kaba, esta ku lo *dirigi* mas tanto posibel e proseso di siñamento. Aki tambe e grupo di trabou a tene kuenta ku sierto ideanan di Kooreman, esta:

— Mester *orientá* i *motivá* e mucha: promé ku kuminsa train algo ta importante pa splika e mucha kiko ta importante i purba di motiv'e pa siña.

— Mester *kontrolá* i *reforsá:* e maestra mester kontrolá si e mucha ta hasi e operashon bon. Si esaki no ta e kaso, e mester splika e mucha di nobo.

Si e mucha ta hasi e operashon bon, e maestra mester duna e mucha un reakshon positivo. Esaki ta un estimulo pa e mucha sigui.

(vervolg op pag. 18)

En bista di e situashon ekonomiko i e medidanan gubernamental i empresal ku aparentamente ta den aire lo ta bon si e gremio sindikal aki na Aruba den su totalidad kuminsá reflehá enkuanto e posishon ku e lo tuma pa loke ta toka e medidanan ku dunadónan di trabou tin planeá. Segun nos e klase trahadó mester ta hopi alerto den e temporada aki ya ku tin hopi indikashon ku empresanan ta purbando fuertamente di kita derechonan di e klase trahadó bou di e kapa ku e situashon ekonomiko ta difisil. Hopi biaha esaki no ta konta pa un empresa spesifiko, tòg nan ta purba di kita derechonan di e klase trahadó. Ehèmpel di esaki ta ELMAR, un empresa ku durante ultimo aña a saka un ganashi di 1,9 miyon florin, pero tòg a FORSA U.E.A. pa bai den welga ya ku e kier a kita derechonan akerí di su trahadónan bou di e kapa ku kos ta difisil. Maniobranan asina lo sigui surgi i e sindikatonan mester ta masha alerto pa esaki.
Pero te asta si e situashon ekonomiko di sierto empresa en berdat ta difisil, esaki no kier men outomatikamente ku trahadónan tin ku entregá derechonan i plaka sin haya algo bèk. Tampoko esaki kier men outomatikamente ku ta trahadónan só tin di bai entregá algo.
Ta di suma importansia ku sindikatonan aki na Aruba i Antias en general fiha un punto di bista riba e problemanan ekonomiko ku nos ta enfrentando. Den e kuadra aki nos lo publika siguientemente un nota di diskushon ku Kamara Sindikal di Korsou a traha tokante e situashon sosio-ekonomiko. Ya ku gobierno sentral tambe tin pensá di tuma medidanan ku lo afektá trahadónan riba tur isla di Antias, lo ta bon si e gremio sindikal por yega na un posishon komun riba nivel antiano.
Union ta hasi forsa.

SINDIKALIS
SITUASHON

I. KRISIS DEN NOS EKONOMIA

E palabra "KRISIS" ta na moda atrobe. Tur dia bo ta tende ku kos ta malo, tin reseshon mundial, nos situashon ekonomiko ta problematiko nos situashon ekonomiko ta den krisis!
Esaki ta trese un situashon di spanto, duda i bruashon serka e pueblo i klase trahadó. Pero no ta aki na Antias só kos ta malo. Na Oropa Oksidental i Merka i den Latino (Benesuela p.e.) tambe desempleo ta oumentá barbaramente; pobresa ta krese i inflashon ta subi inkontrolablemente.
Pues, ora nos ta papia di krisis, mester hasi distinshon entre e krisis internashonal i e krisis nashonal (lokal).
En general nos por bisa ku ront mundo kapitalista por konstatá un ambiente di krisis. Ku esei nos ke men ku e sistema kapitalista ta fayando den su base: esta ku e proseso di produsí merkansia (= tur artikulo o produkto ku balor di benta, tambe produkto turistiko o transporte o sirbishi en general komo produkto di balor) ta stanka pa motibo di un bahamentu konstante dje forsa, lokual ta problema den e relashon di pedida i oferta riba merkado en general. Asina e sistema di produkshon kapitalista ta kai den un sirkulo kaminda bo ta haña sobreprodukshon (di mas produkshon) i/o sobrekapasidat (kapasidat di mas pa produsi). Pero ora bo ta bai produsí menos, esaki ta kondusi na mas desempleo i menos di kompra ets. Asina e kadena di produkshon ta sigui su kurso.

Esaki ta basikamente e krisis internashonal den ekonomia. Pero situashon di krisis no ta nada straño den e sistema di produkshon ku nos ta biba aden. E krisis ta un parti integral dje sistema aki.
Kada sierto temporada ta surgi un otro krisis. I kada krisis ta haña su solushon temporal segun e sirkulo di produkshon kapitalista. Kapitalismo ta ser karakterisá dor di temporadanan kaminda ganashi i invershonnan ta grandi, interkambiá pa temporadanan di oumenta drástiko di desempleo o devaluashon, pobresa i likidashon dor di kompetidornan mas debil den e sistema.
Eksperensha ku tur e krisisnan aki, espesialmente ku e krisis grandi di añanan 30, a siña ekspertonan pa desaroyá métodonan pa kontrolá, suavisá i posponé e temporada di krisis grandi den e sistema ekonomiko kapitalista. Pero, komo ku e temporada di krisis ta mará n'e sistema di produkshon aki, ta logiko ku nan no a logra di evitá i eliminá e krisis.
Por bisa ku basikamente doñonan di kapital i empresa a siña ku nan por posponé i suavisá e krisis dor di:
- pidi sakrifisio dje pueblo (atrabes di intermediashon di gobiernu);
- pidi sakrifisio direkto dje klase trahadó (retiro, redukshon di sueldo ets.).

MO VERSUS EKONOMIKO

Pero no opstante tur e sakrifisionan ku masa di pueblo i klase trahadó en partikular a hasi den traskurso di tempu, no a logra di kibra e sirkulo di krisis kapitalista: e siklo di krisis ta sigui bai rònt keto bai, manera nos a esperensiá foi añanan 60 bini ariba.
Awor ta kon nos aki na Antias tambe ta sinti efektonan dje krisis ekonomiko internashonal? Nos ekonomía ta un ekonomía habrí i ta forma parti integral dje sistema ekonomiko kapitalista internashonal. Ta p'esei ta kompredibel ku tur desaroyo den e sistema ekonomiko aki tin su implikashonnan pa nos ekonomia nashonal. Pues e krisis ku ta manifestá su mes den nos situashon sosio-ekonomiko, pa un gran parti ta un krisis "importá". Esaki ta nifiká ku ora nos papia di medidanan pa solushoná e krisis ekonomiko, nos mester puntra nos mes si enberdat nos, ku ta forma un parti sumamente chikito dje sistema kapitalista mundial, lo por bini ku medidanan ku lo suavisá o posponé e krisis fundamental aki.
Nos tin ku puntra nos mes tambe si ta asina nos por logra un alivio den nos situashon sosio-ekonomiko, teniendo kuenta ku ta solamente un parti chikito dje krisis ta ser okashoná pa faktornan interno den nos ekonomía.

SPLIKASHON: KAPITALISTA

En breve nos por bisa: e sistema di produkshon kapitalista basikamente ta un sistema di produkshon kaminda e DOÑO DI KAPITAL (= plaka i propiedat manera fabrika, mashin, material ets.) ta hasi uso di LABOR (= kapasidat mental i fisiko di un hende) pa produsí. LABOR ta e faktor ku ta produsí ganashi. E DOÑO DI KAPITAL ta hasi su mes doño di produkshon i ganashi. E DOÑONAN DI LABOR, en general e trahadó, ta haña un parti chiki dje produkshon i ganashi den forma di sueldo o salario i sierto kondishonnan di trabou.
Komo un sistema di produkshon ta parti integral di un komunidat, lógikamente e sistema eksistente ta influensia i penetrá henter e komunidat segun historia i ta influensiá tur aspekto di bida di un komunidat, aspekto politiko i sosial-kultural i a lo largo ta krea den un komunidat un mentalidat kapitalista basá riba e sistema di produkshon kapitalista den e kaso aki.
Riba nivel mundial e sistema kapitalista a desaroyá bistamente foi siglo 17 na Oropa oksidental i despues na Merka atraves di kolonialismo i sklavitut, implantando asina e sistema basikamente rònt mundu, kreando asina internashonalmente krisis periodikamente, kreando konkurensha, monopolio i kompanianan multinashonal, kreando un grupito di paisnan riku o industrialisá, manera Oropa oksidental i Merka, kual atraves di nan kompanianan multinashonal, nan dominio di merkado mundial riba tur sektor, nan dominio di merkado monetario, nan "know how" ets. ta dominá ekonomia mundial i hasi paisnan pober o no industrialisá, o denominá terser mundu, ekonomikamente i finansieramente (a base monetario) DEPENDIENTE na e sistema di produkshon riba nivel internashonal.
Reseshon, inflashon, devaluashon ta elementonan dje krisis ku diariamente nos ta konfrontá.

II. POSISHON DI DOÑO NAN DI TRABOU

Básikamente doñonan di trabou ta hiba e siguiente strategia den tempu di krisis ekonomiko:

- nan ta preshoná gobiernu pa hinka plaka den empresanan ku ta debil pará i gobiernu mester soru pa un klima di trankilidat laboral;
- sindikatonan mester "ENTREGA = LEVER IN" siertu logronan material i imaterial manera kupo di trabou, "indexering", ora di trabou, baha benefisionan sosial-mediko ets.;
- menasa di sera negoshi o forsa un "faillissement" pa lanta negoshi otro kaminda o otro negoshi ku un kara nobo.

E posishon aki, segun doñonan, mester ta asina, pasobra maske kuanto krisis ekonomiko tin, e meta prinsipal di nan ta keda: hasi mas i mas ganashi. Probechando dje ambiente di krisis doñonan di trabou ta forsa trahadónan pa aseptá diferente medida ku ta nifiká perdida di kondishonnan di trabou i seguridat sosial ku e klase di trahadó a bringa p'e den e tempu di prosperidat. Ya kaba na Antias yamada ta ser hasi pa laga "indexering" kai, baha salario, traha menos i haña menos pago ets.

III. POSISHON DI GOBIERNU

Den e sistema ekonomiko ku nos ta biba den, e papel di gobierno ta sumamente limitá. Por lo general e gobierno ta soro pa un bon klima di invershon i por lo demas e mester apstene di intervenshon den e forsanan merkado liber (free-enterprise).
Den paisnan mas industrialisá, por ehèmpel Ulanda i Alemania, for di basta tempo →

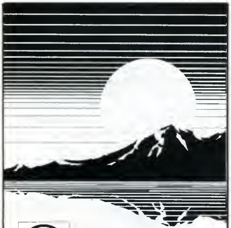
kaba gobierno i estado a hañ'e ta hunga un papel mas aktivo den e proseso ekonomiko: gobierno ta INTERVENI mas tantu den e proseso ekonomiko. Esaki ta sosode atraves di e.o.:

- promoshon di invershon den sektornan habrí ainda, manera infrastruktura (traha kaminda, drecha haf i aero-puerto ets.);
- dirihí kapital pa sektornan rendabel manera produkshon di arma, avion, bapor ets.;
- regulá forsa di kompra di pueblo via un maneho di kontrol di preis i sueldo i areglonan sosial;
- tuma sektornan klave pa ekonomía ku no ta rendabel manera awa, koriente, telekomunikashon ets.

Dor di e tipo di "intervenshon" aki di gobiernu, e paisnan aki a logra posponé i te hasta frena e spiral ku ta kondusí na un krisis ekonomiko grandi.

Na Antias gobierno a interveni foi añanan '60 den e desaroyo ekonomiko lokal: plan di mas aña, politika fiskal i monetario, tuma sierto sektor manera awa, koriente, telekomunikashon ets. Den e sektor di produkshon gobierno a yega di interveni pa garantisá kompanianan grandi ganashi: tax-free, sueldo minimo. Ademas gobierno a invertí kapital direktamente den sierto kompania manera DOK, NAC, hotelnan, para "borg" pa miones di florin p.e. Mijnmaatschappij, Mulletbay, ALM ets.
Pues a para bira normal i aseptá ku gobierno ta interveni den desaroyo ekonomiko solamente pa sigurá ganashi di empresanan i salba kupo di trabou (sistema di "paga kandela").
Pero spesialmente den tempu di KRISIS o reseshon gobierno ta hañ'e forsá di hunga un papel mas aktivo riba tereno ekonomiko pa suavisá efektonan negativo direkto ku e krisis ta kousa i purba pone ekonomia riba pia trobe.
Asina gobierno a hañ'e ta tuma medida pa purba salba kupo di trabou na NCM ku a bira NAC, ALM i den sektor di hotel. Awe tin e menasa dje situashon na DOK den konstrukshon i pronto na Shell.
Kompanianan grandi ta buta preshon pa gobierno bini ku un politika di kontrol di sueldo, sostené empresanan a base di supsidio temporal o permanente. Komersio kier pa gobierno kita lei di retiro, pone un banda sueldo minimo pa hubentut i kontròl di preis; den konstrukshon nan ta agitá pa kita lei di retiro i soru pa un "continue bouwstroom"; pa salba sektor di off-shore gobierno ta biaha pa loko pa Merka ets.
Den e politika "anti-krisis" ku gobiernu ta hibando, nos por ripará ku e posishon di gobierno ta unu ku dos kara: di un banda gobierno mester tuma medida pa garantisá un bon klima di invershon, pero di otro banda e garantia aki hopi biaha ta bai a kosto dje klase trahadó i pueblo en general. Pasobra básikamente e politika di gobierno ta enserá yamada na pueblo pa hasi sakrifisio dor di gana menos i paga mas.
Den esaki nos a mira ku poko poko gobierno ta haña su mes pegá entre e interesnan den klase trahadó i esnan dje doño di trabou. Pues gobierno ta keda ku e posishon di un intermediadó neutral, un posishon ku den nos situashon aktual ta sumamente diskutabel i alabes peligroso, ya komo ku e problema i konfliktonan ku lo lanta lo dirihí nan mes kontra gobierno na promé lugá.

IV. POSISHON DI SINDIKALISMO

Ta ku e ambiente manera nos a diskribí, pueblo i klase trahadó ta han'e konfrontá. Un ambiente di pániko i bruashon a base di e krisis, kousá a base di posishon di doñonan di trabou i a base di posishon di gobierno. Un ambiente ku ya kaba ta kargá ku konsekuensianan di mesun krisis manera desempleo i kriminalidat i tur nan konsekuensianan ku pa añanan kaba ta prekupante i alarmante.
Ta den e ambiente di pániko i bruashon aki doñonan di trabou i gobierno kier konvensé e pueblo trahadó ku awor ta tempo pa hala faha mara *sin ku tin ningun sorto di garantia ku lokual e klase trahadó ENTREGA awe e lo haña bèk mayan.*
Den un klima asina SINDIKALISMO ku pa añanan ta analisando e krisis, mester para *duru* riba su eksigensianan. Esta, soro pa kosta loke kosta trahadónan no bira viktima di UN KRISIS KU NAN NO A KOUSA! Mester ta bon kla pa tur hende ku ta e sistema ekonomiko ku nos ta biba den ta kousante dje krisis aki!!
Pues ta *komprendibel* ku e situashon di krisis aki ta *forma un menasa serio pa interesnan fundamental dje klase trahadó! I sindikalismo komo organo di defensa di interes dje klase trahadó mester asumi e responsabilidat i obligashon pa formulá un kontesta konkreto riba e menasa aki!*
Ora nos papia di defénsa di interes dje klase trahadó nos ke men:

- lucha pa derecho riba trabou;
- lucha pa mihó kondishon di trabou;
- lucha pa mihó kondishon di bida;
- lucha pa mantené un entrada husto pa kumpli ku e nesesidatnan basiko di bida.

Ta p'esei den e situashon di krisis aki e *posishon sindikal* mester ta basá riba:

- defensá di interes di tur logro dje lucha duro di klase trahadó;
- defensá di kuponan di trabou;
- defénsa di forsa di kompra di trahadó;
- defénsa di seguridat di eksistensia di trahadó;
- kontinuashon di lucha na interes dje klase trahadó;
- intensifikashon di tur esfuerso pa logra un solidaridat sinsero i union solido den e klase trahadó.

Por lo general sindikalismo no mester laga e situashon aktual di krisis desvía su atenshon dje lucha sindikal fundamental i di prinsipio. Kier men ku sindikalismo no mester laga su eksigenshanan fundamental kai i konsentrá solamente riba eksigensianan di krisis. Pasobra ta imposibel logra garantia solido den un lucha hustifiká pa trabou, siguridat di eksistensia, entrada, solidaridat ets., si sindikalismo no engrandesé su poder sindikal ku preshon politiko. Esaki kier: *preshon riba politika den sentido di maneho = gobernashon = guia di un pais = e organo prome responsabel pa desaroyo di un pais.* Kier men preshon riba *maneho di gobierno pa gobierno asumi su responsabilidat komo guia di su pais!*

→

Ta p'esei sindikalismo mester keda konsentrá riba eksigensianan manera: partisipashon sindikal den maneho gubernamental, rekonosimento real di sindikalismo, lucha pa derecho riba trabou i un eksistensia humano, formashon di trahadó i konsientisashon politiko dje klase trahadó, lucha anti-kolonial i pro indepensha, partisipashon real den desishonnan entorno nos futuro politiko estatal.
A base di nos posishon general den e aktual situashon sosio-ekonomiko nos ta yega na siguiente konklushonnan:

1. 'ENTREGA' (= 'INLEVEREN')

SI 'inleveren' kiermen baimentu atras riba lokual nos tin kaba, anto nos ta konsiderá esaki komo palabra malo den vokabulario sindikal. Si resulta ku forsosamente mester yega na papia tokante 'inleveren', anto esaki lo nifiká pa sindikalismo papia tokante *'interkambio (= — 'inwisselen')* i ademas *fuertemente kondishoná.*
Pues pa sindikalismo kualke interkambio den e situashon sosio-ekonomiko aktual lo mester ta mará na:

- e prinsipio di repartishon husto di entrada pa tur hende;
- kreamentu di kupo di trabou nobo o mantenshon di lo eksistente;
- un inventarisashon i selekshon di kiko por i kiko no por interkambia;
- investigashon profundo (aktividat ekonomiko, produkshon, defisiensha den maneho, ganashi i reserva, sifras konkreto i kontrolabel, perspektiva pa futuro ets.) den kada kaso o empresa, inkalkulando e realidat i sirkumstansia di bida i trabou dje trahadó;
- ku resultado di investigashon ta bira punto di negosashon pa sindikalismo por balotá su eksigensianan den kuadra di un eksistensia duradero di empresanan;
- frismentu di preis i kontrol mas severo riba preis i kalidat;
- introdukshon di un "inkoopcentrale" mas amplio posibel;
- un kontrol riba profeshonnan liber ku entradanan fabuloso;
- kontrol di parti di gobierno riba kompanianan multinashonal i lokal, un partisipashon real na defensa di klase trahadó.

Pues: *inleveren sin mas ta inaseptabel.*
Riba inwisselen por papia a lo largo i al final *kondishoná.* Ademas mester bin *inwisselen* riba tur nivel. 'Inwisselen' mester ta integral. Indexering no ta diskutabel den kuadro di inwisselen i sigur no den kuadro di inleveren. Esaki ke men ku pa sindilalismo ta inaseptabel perde e ahustamento na subida di kosto di bida komo un medio di redukshon finansiero na fabor di doñonan di trabou o empresa. Riba sosialisashon di "indexering" na fabor dje klase trahadó den su totalidat sí por papia.

2. PARTISIPASHON REAL

- Partisipashon real di e klase trahadó ta un obligashon i mester bira un realidat.
- Partisipashon real no mag di bira un medio di shantahe dje klase trahadó ku komplisidat sindikal.

Mester hasi un distinshon entre partisipashon den empresa i partisipashon den desishon di gobiernu.

- Pa partisipashon real den sentido di gobierno mester institushonalisé.
- Partisipashon real mester ta tanto den tempo di kos bon komo den tempo di kos malu.

3. POSOSHON DI GOBIERNO

- Gobierno mester asumí e responsabilidat primordial di desaroyo sosio-ekonomiko di nos pais, tanto riba nivel sentral komo insular, a base di su tarea sagrado di guia di nos pais.
- Basikamente gobierno ta karesé di un maneho sosio-ekonomiko balansá i tambe un posishon mas agresivo pa ku empresanan ku e ta yuda finanseá.
- Gobiernu falta un planifikashon integral.
- Gobiernu mester traha lei pa obligá empresanan habri buki, duna sifras, duna bista di nan aktividat ekonomiko, di produkshon, ganashi i perspektiva pa futuro pa 'sina gobiernu por inkalkulá esaki den un maneho integral si e kier kumpli ku e tarea di goberna ku vishon.
- Empleo i desempleo ta un responsabilidat primordial di gobierno i gobierno no por hui pe tarea aki i tampoko den e problematiko di 'inleveren'.
- Gobiernu mester hiba un politika basá riba nivelashon di entrada, anke esaki ta un paso chiki den kuadro di un maneho sosio-ekonomiko na drechi.
- Gobiernu mester mihó kontrol riba kompanianan multinashonal.
- Mester tin mihó kontrol riba entrada di stranheru en general i riba merkado di labor en partikular.
- Gobiernu tin un tarea dòbel komo gobiernu i doño di trabou.

3. REDUKSHON DI ORA DI TRABOU

- Bahamentu di ora di trabou komo medida di redukshon finansiero no ta aseptabel.
- Si empresanan kier baha ora di trabou komo medida sosial anto por papia riba e asuntu aki.

4. EMPLEO I DESEMPLEO

- Ta promé responsabilidat di gobiernu.
- Konsekuenshanan di desempleo ta ampliamente konosí i diskutí.
- Gobiernu mester hiba un politika mas agresivo pa habri kupo di trabou.
- Den e proseso aki gobiernu mester antianisá mas tantu posibel i motivá pueblo riba balor i nifikashon djesaki.

Te asina leu e nota di diskushon di Kamara Sindikal di Korsou.

INTIMI DA SHON

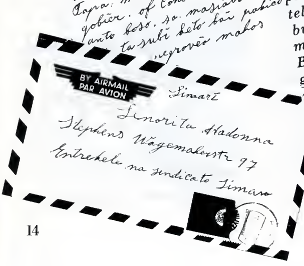

Ku e kultura di menasanan aki na Aruba durante e ultimo aña-nan no ta algo fofo nos propio presidente di Simar pa basta aña ya kaba ta eksperensiando pa su mes. Nos ta korda kon durante e tempo di welga menasanan kontra su bida tabata basha riba Madonna kada dia. A bira kustumber awor ku tambe den temporado di elekshon personanan ku ta tribi di kritika maneho di gobierno ta wordo menasá i intimidá kontinuamente. Tambe Madonna Stephens. Telefon ta un manera, pero tambe sa pasa ku e ta wordo persiguí te asta riba kaya, na kaminda pa kas por ehempel. Tambe e ta risibi kartanan ku kontenidonan sumamente baho. Pa duna nos lektornan un bista riba e nivel di tal kartanan nos lo publiká aki un parti di UN di nan. Naturalmente e persona ku a skirbi e karta aki, meskos ku tur e otronan, no tin e kurashi di firm'e.

Te asta e persona ku a skirbi e karta aki ta purba di kubri su identidat mas ainda dor di bisa ku e ta un miembro di nos sindikato, mientras ku ni skirbi e por skirbi drechi i ni e adres di Simar e sa, ni tampoko KON pa skirbi e nomber Simar.

Siguientemente un parti di e karta aki: . . . "Pero mitin cu lagabosabi cu bo ta cretika e gobierno tur ora cubo ta sinta na Television of sino na radio Bos diaroeba mas dicho na tur radio misora aki na aruba. Mitin Vis di tendebo habri bo boca crandi pero miho Bisa cu bota bati un bliki sinbom ora botabini na television bin papia. Ta miho cu bota cera bo cabez di buschi mahos, fejo bente den barischuschi pasobra bo ta muchu mahos. Parese un diablo preto. Sobadje ni arubiano Bonota tu negro stinki mahos . . . " ". . . Negro mahos ta miho gobierno cu tin aki na aruba di mep. loke bosonan kier pa bosonan negro schuschi nan bin manda ariba aruba mes cos cu corsou . . . "

*Asina e distinguido eskritor(a) ta sigui baha su frustrashonnan i su sentimentonan rasista riba nos presidente. Manera nos a bisa kaba, **regularmente** kartanan di e indole aki ta yega serka nos presidente. Nos ta publika esaki pa duna un mihó bista di e klima den kual sindikalistanan i, manera nos ta tende, mas personanan ku sa duna kritika riba gobierno, mester traha. Nos no por kita e impreshon ku kartanan asina ta hopi paresido na e manera di fulmina di sierto korant aki na Aruba. E korant aki por sierto a produsí algun alumno ekselente . . .*

COLOMBIA

leger saboteert demokratiseringsproces

Er is veel goeds gebeurd in Colombia sinds Betancur aan de macht is: zo wordt o.a. in de pers vrijer dan ooit over allerlei misstanden gesproken en door de amnestiewet zijn de meeste politieke gevangenen vrijgelaten. Maar desondanks is het aantal moorden, verdwijningen (honderden) en gevallen van marteling het laatste half jaar toegenomen. Het slachtoffer zijn mannen, vrouwen en kinderen op het platteland die verdacht worden van samenwerking met de guerrilla, indianen, vakbonds- en studentenleiders, advokaten enz. Tragisch was ook het feit dat guerrilleros die net uit de gevangenis kwamen een paar dagen later op straat werden neergeknald. De meesten gaan dan ook direkt vanuit de gevangenis naar een onderduikadres, anderen vragen meteen maar politiek asiel aan in één of andere ambassade.
Onder deze omstandigheden denkt geen enkele guerrillabeweging erover de gewapende strijd op te geven om als legale partij te gaan funktioneren. En dit was nu juist de bedoeling van de amnestie. Om alsnog het gewenste resultaat te bereiken zal Betancur het leger en de veiligheidsdienst fors moeten aanpakken. Het is echter nog maar de vraag of hij het lef ertoe heeft.
De verantwoordelijkheid voor de meeste terreurdaden wordt opgeeist door de MAS. Dit is een paramilitaire organisatie die voor de militairen het meest vuile werk opknapt. Onder druk van de publieke opinie heeft Betancur opdracht gegeven tot een onderzoek naar de praktijken van de MAS. Dit onderzoek wordt één dezer dagen afgerond. De resultaten worden met spanning afgewacht.
Ook op het terrein van de rechtspraak proberen de militairen het demokratiseringsproces te saboteren. Er is nationale beroering ontstaan over hun handelwijze in de zaak rond de moord op Gloria Lara, in Colombia een rijke, maar gerespekteerde dame. Op haar lijk werden de initialen O.R.P. aangetroffen. De MAS maakte onmiddellijk bekend dat ze wist wie de leden van de O.R.P. (Revolutionaire Organisatie van het Volk) waren en bedreigden hen met de dood. Daags daarna verschenen de vroegere leiders van deze organisatie op de televisie en verklaarden dat de O.R.P. al lang ontbonden was. Van 1974 tot 1979 was de O.R.P. een volledig legale politieke kommissie van een linkse afscheiding van de boerenbeweging ANUC geweest. Verschillende mensen daarvan zijn nu aangesloten bij de 'Nieuwe Liberalen' (een progressieve stroming binnen de Liberale Partij). Desondanks hebben de militairen 8 mensen opgepakt, waarvan de eerste door de MAS zelf. Ze werden in militaire gevangenissen opgesloten en verhoord. De aanwezigheid van een advokaat werd verboden. Hun 'bekentenissen' werden al op de televisie uitgezonden voordat het vooronderzoek was afgerond. Na tussenkomst van bekende politieke leiders, verschillende organisaties en 34 rechters heeft procureur Carlos Jimenez Gomez laten onderzoeken of er gemarteld is. En hoewel het steeds duidelijker werd dat de militairen zelf de hand hebben gehad in deze moord, legde de Procureur de zeer zwakke verklaring af dat er geen sprake was geweest van marteling maar van lichamelijke mishandeling (een onderscheid dat de Colombiaanse wet overigens niet kent). Er werd met geen woord gerept over het feit dat de militairen zich in een burgerproces hebben gemengd en dusdanig illegaal zijn opgetreden.
Dezelfde Gomez is verantwoordelijk voor het onderzoek naar de MAS . . .
De guerrillabewegingen hebben de MAS en de militairen inmiddels openlijk de oorlog verklaard. Bijna dagelijks hebben er gevechten plaats en vallen er doden. Steeds meer volksorganisaties, vakbonden en politieke partijen scharen zich achter de leus: "Gana la paz, disuelve al MAS (win de vrede, ontbind de MAS).

WERKGROEP VROUWENZAKEN

GELIJKSTELLING JONGENS EN MEISJES IN HET ONDERWIJS

Op de Bijzondere Algemene Ledenvergadering van de Simar d.d. 15 maart 1983 stond de titel van dit stukje als agendapunt opgevoerd, hetgeen bij menige leerkracht wel reakties heeft opgeroepen, zij het veelal in de zin van: gek - raar - belachelijk.
De meeste leerkrachten schijnen van mening te zijn dat er al gelijkstelling bestaat tussen jongens en meisjes en vinden zo'n agendapunt volkomen overbodig. De werkgroep heeft echter haar twijfels over deze gelijkstelling. Wettelijk is het allemaal prima geregeld; voor zover wij weten is er niet één onderwijswet die onze leerlingen op grond van sekse de toegang ontzegt tot welke tak van onderwijs ook, maar dat is de theorie. Hoe is de praktijk?
Het is opvallend dat in praktisch iedere diskussie die er gevoerd wordt over discriminatie, telkens weer naar voren komt: ongelijkheid tussen jongens en meisjes komt door tradities, gewoontes, gebruiken en . . . DE OPVOEDING.

In het allereerste rapport van eigen bodem waarin op deze materie wordt ingegaan, staat onder het hoofdstuk "Onderwijs en Opvoeding" te lezen in de aanbevelingen: "De wederzijdse image van man en vrouw in de antilliaanse gemeenschap (waar het begrip "machismo" nog steeds een negatieve invloed heeft op wederzijdse rollen), dient verbeterd te worden". (Uit: Rapport de Pool, 1971).
Ook via het onderwijs. Wij, de vrouwen, zijn de meerderheid van de leerkrachten, wij kunnen dit doen. Wij kunnen het voorbeeld geven! Wat doen we???

Op de kleuterschool:
Krijgen onze vrouwelijke kleuters gelijke kansen zich te identificeren met de hoofdfiguren uit de verhaaltjes die de kleuterleidster vertelt?
Doen de poppen van de poppenkast ook voor haar wel eens wat anders dan stereotiep moederen en verzorgen?
Mogen jongens in de poppenhoek ook de pop te eten geven, "luier verschonen", de was doen en de vaat?
Op de basisschool is het niet anders.
Helaas hebben we van eigen bodem nog weinig of geen onderzoekresultaten of cijfermateriaal en met een werkgroep van vijf-en-een-halve mensen kom je aan dit soort research ook niet toe.

Is er sprake van doorbreking van rolpatronen, dacht u?
In het voortgezet onderwijs is het al niet veel beter, wij zouden LTS en HHS prototypen willen noemen van geinstitutionaliseerd seksisme. Kijk naar de opleiding zelf: ligt daar niet de idee aan ten grondslag van: verzorgende en dienstverlenende beroepen zijn voor meisjes, technische en zware beroepen zijn voor jongens?
Wat verdien je dan later? Mecaniciens, monteurs, timmerlui en elektriciens verdienen meer dan bejaardenhulp, verpleeghulp, winkeljuffrouw of kinderverzorgster.
Wij bevestigen de meisjes in hun vrouwenrol en de jongens in hun mannenrol.
Is onze adviserende stem als 6de klas leerkracht echt niet beinvloedbaar in dit opzicht?

Omgekeerd hebben meisjes ook gauw genoeg door hoe ze zich moeten gedragen om in de smaak te vallen bij leerkrachten. Dat hebben ze dan wel geleerd. Maar het zijn niet de eigenschappen waardoor je leert voor jezelf op te komen. Op het voortgezet onderwijs begint een nieuwe fase (observeren wij dit gedrag?). Daar gaan onze meisjes de aandacht verdelen tussen opleiding en huwelijksmarkt. Je moet niet de beste van de klas zijn om in de smaak te vallen bij de jongens, je moet ook tijd overhouden om uit te gaan en zorg besteden aan je uiterlijk, wil je opvallen bij "toekomstige kandidaten". Vooral niet zelfverzekerd zijn, niet brutaal, niet eigenwijs, géén eigen mening erop nahouden want dat past niet bij een meisje. Afhankelijk zijn, behulpzaam zijn, onzeker en lief wel. Meisjes denken zelf in termen van tijdelijke werkkring en als zij tóch een opleiding moeten volgen, is dat een deel van een *rampen*plan: voor 't geval ze niet trouwen, weduwe worden of scheiden, niet iets van ambities, carriere e.d.
Onze meisjes vertonen totaal aangepast gedrag en op de lange duur werkt dat in hun eigen nadeel.
Welke stimulans gaat er van ons uit als leerkrachten om dit rolpatroon te doorbreken. Dit voldoet niet meer in onze samenleving. Realiseren we ons ten volle onze verantwoordelijkheid ("Onze macht", zouden wij haast willen zeggen)?
Emancipatorisch onderwijs kan een sleutel zijn tot een betere taakverdeling tussen man en vrouw. STERKTE!!

→

WAT U MOET WETEN OVER TIJDELIJKE EN VASTE DIENST

Dienstverband kan zijn: 1. tijdelijk, 2. vast; 3. vast en pensioengerechtigd.
ad 1: Men wordt in tijdelijke dienst benoemd bij wijze van proeftijd, voor een periode van 1 jaar. Daarna kan de werkgever deze periode verlengen met nog 1 jaar tot max. 5 jaar.
ad. 2: Ambtenaren in vaste dienst hebben dezelfde rechten als die in vaste pensioengerechtigde dienst. Maar zij die in vaste dienst zijn, betalen geen pensioenpremie en komen daarom niet in aanmerking voor pensioen.

keuring gunstig dan ontvangt u bericht dat u in vaste dienst bent aangesteld.
De procedure vanaf het verzoek tot de aanstelling duurt een half tot anderhalf jaar Heeft u uw benoeming tot ambtenaar in vaste dienst ontvangen dan moet u zelf binnen 1 jaar na de aanstelling een verzoek richten tot het Algemeen Pensioenfonds van de Nederlandse Antillen om in dit fonds te worden opgenomen. U geeft dan ook op hoeveel jaren u wenst in te kopen. Na 1 jaar vaste dienst is het niet meer mogelijk om in het pensioenfonds te worden opgenomen.

VASTE DIENST

a. Aanstelling voor onbepaalde tijd.
b. Wederzijdse opzegtermijn van 3 maanden.
c. Na 10 jaar pensioenbijdrage recht op pensioen.
d. Wanneer men buiten eigen schuld werkeloos wordt, kan men in aanmerking komen voor wachtgeld. Na 1 jaar dienst ontvangt men plm. 3 maanden salaris opklimmend tot 12 jaar dienst of meer plm. 4 jaar salaris.
e. Indien men vroegtijdig medisch afgekeurd wordt, door letsel of ziekte tijdens of tengevolge van de dienst opgelopen, dan kan men in aanmerking komen voor vervroegd pensioen.

TIJDELIJKE DIENST

a. Aanstelling voor 1 jaar.
b. Wederzijdse opzegtermijn van 1 maand.
c. Geen bijdrage wordt gestort, dus geen pensioen.
d. Is er geen werk meer, dan wordt men ontslagen en heeft men geen recht op salarisderving.
e. Indien men wegens langdurige ziekte of om welke andere reden dan ook verhinderd is zijn werk naar behoren uit te voeren, wordt men ontslagen (met inachtneming van de opzegtermijn).
In geval van langdurige ziekte mag men één jaar aanblijven. Ziektekosten worden alleen gedurende de aanstelling gedekt, daarna niet meer.

Procedure om in vaste dienst te komen:
Iedereen begint zijn loopbaan in tijdelijke dienst. Na 1 à 2 jaar werkzaam geweest te zijn kunt u met de procedure om in vaste dienst te komen beginnen. Voorwaarden hiervoor zijn echter:
1. dat u Nederlander bent;
2. dat u een aanstelling van minstens 20 diensturen per week heeft.

U schrijft een brief naar het schoolbestuur waar u werkzaam bent met het verzoek om in aanmerking te komen voor vaste dienst (een fotocopie maken en aangetekend verzenden).
Wordt het verzoek ingewilligd dan krijgt u een oproep om medisch gekeurd te worden. De uitslag van de medische keuring blijft een half jaar geldig. Is de aanname-procedure een half jaar na de medische keuring niet geëindigd, dan moet u opnieuw gekeurd worden.
Vervolgens komt de inspecteur belast met de inspectie van het schooltype waar u werkzaam bent enkele lessen volgen. Zijn de lesbeoordeling en de uitslag van de medische

Bovenstaande procedure moet gevolgd worden door een ieder die op de dag van het verzoek de leeftijd van 35 jaar nog niet bereikt heeft. Bent u ouder dan 35 jaar dan heeft u om in vaste dienst te komen speciale toestemming van de Gouverneur nodig. Dit hoeft u echter niet speciaal aan te vragen. Komt u na uw 41ste jaar voor het éérst in dienst dan kunt u nooit meer vaste dienst krijgen. Van personen boven de 55 jaar worden de aanvragen niet meer in behandeling genomen. Lopende de aanvrage kunt u niet ontslagen worden.
Bent u het niet eens met de afwijzing van uw verzoek tot vaste dienst, dan kunt u in beroep gaan bij de Commissie van Beroep van uw schoolbestuur.

Pensioenleeftijd

Minimaal 55 jaar. Bent u jonger dan 55 en u heeft 30 dienstjaren dan kunt u stoppen met werken, u gaat dan met uitgesteld pensioen. Pas op uw 55ste jaar wordt uw pensioen uitbetaald.

Grootte van het pensioen

Het pensioen bedraagt 70% van het gemiddelde inkomen van de laatste 2 jaar dat u gewerkt heeft, met een minimum van 20 uur, bij een volledige betrekking.
Wanneer men geen 30 dienstjaren heeft, ontvangt men een evenredig deel van zijn pensioen, b.v. 20 dienstjaren krijgt: 20/30 x 70% (van het salaris dat men verdiend heeft gedurende de laatste 2 jaren).

Minimaal aantal dienstjaren

Om in aanmerking te kunnen komen voor pensioen moet u minstens 10 vaste pensioengerechtigde dienstjaren hebben of dit via het inkopen hebben opgebouwd.
Heeft u minder dan 10 jaren gewerkt dan maakt u geen aanspraak op pensioen. U is dan ook alles wat u aan premie gestort heeft kwijt; de reeds betaalde premie is niet opvraagbaar.
→

Wat u moet WETEN over tijdelijke en vaste dienst

Verandering van schoolbestuur

Gaat u bij een ander schoolbestuur werken dan blijft het vaste dienstverband bestaan. Gaat u bij een ander eilandgebied werken dan kan de vaste dienst worden overgenomen. Het is wel aan te raden om voor uw vertrek deze regeling zwart op wit in uw bezit te hebben.

Geloofsovertuiging

Als u katholiek bent dan kunt u niet bij het protestants schoolbestuur in vaste dienst komen. Andersom ook niet. Voor het openbaar schoolbestuur is geen (of elke) geloofsovertuiging vereist.

Studieopdracht

Bent u in vaste pensioengerechtigde dienst en gaat u met een studieopdracht dan blijft u in dienst. U blijft gewoon pensioenpremie doorbetalen.

Kostwinnersbijdrage

Eerst een opmerking vooraf: er bestaat geen verschil tussen het salaris van een man en een vrouw.
Het salaris is afhankelijk van het schooltype waar u werkt en de bevoegdheden die u heeft.
Er bestaat wel kostwinnerssalaris d.i. gehuwd salaris welke de man ontvangt na zijn huwelijk. Slechts in enkele gevallen kan de vrouw voor kostwinnerssalaris in aanmerking komen:
1. na haar scheiding;
2. indien ze voor meer dan 50% bijdraagt aan de kosten van het levensonderhoud van het gezin. Dit moet eerst duidelijk worden aangetoond b.v. als haar man invalide is.

Kinderbijslag

Een gehuwde man (kostwinner) krijgt kinderbijslag voor zijn wettige en gewettigde kinderen. Na zijn scheiding krijgt hij ook die kinderbijslag. Een gehuwde vrouw die geen kostwinner is, krijgt geen kinderbijslag. Ook de ongehuwde vrouw ontvangt geen kinderbijslag voor haar kinderen. De ongehuwde man die zijn kinderen erkend heeft, maakt geen aanspraak op kinderbijslag.

Het is voor een ieder uiterst belangrijk om het verschil te weten tussen tijdelijke en vaste dienst. Op deze manier komt men niet voor verrassingen te staan. Is het bovenstaande toch niet duidelijk genoeg, of heeft u vragen over dit onderwerp dan kunt u altijd terecht bij de leden van de RPC-commissie van uw bond. Zij zullen u gaarne van dienst zijn. ●

DAL BAI NUMA

(vervolg van pag. 9)

— Mester paga tino riba *"wendbaar maken"*: esaki ta nifika ku e maestra mester sòro ku e mucha ta siña aplikà loke el a siña tambe den un otro situashon.
— Mester evita ku e mucha ta bruha diferente kosnan ku e ta siña dor di otro.
P'esei mester sigui e liña di promé *isolá*, despues *diskriminá*, despues *integrá*. Por ehèmpel, nos tur sa ku fasilmente un mucha ta bruha e *b* ku e *d*. P'esei mester ofrese promé e letranan aki apart di otro (isolá), despues ta mustra e mucha riba e diferensia entre e dos letranan aki (diskriminá) i despues ta ofrese e mucha e dos letranan aki den ún palabra (integrá).
En breve esakinan tabata algun di e puntonan di salida ku a hunga un papel importante den e konstrukshon di e metodo.

E funkshonamento di e metodo den praktika

Por bisa ku ora ta trata di e introdukshon di un metodo den skol tin 3 punto ku tin ku tene kuenta ku nan:
1. e *preparashon* pa por kuminsa traha,
2. e *guia* ("begeleiding") di e trabou,
3. e *evaluashon* di e metodo den praktika.
ad. 1: E maestra ku ta bai traha ku e metodo mester ta na altura di e teoría i e puntonan di salida ku a sigui ora di traha e método. Tambe e mester sa kiko e terminología ku ta wordo usá den e método ta enserá (mayoría ta konosí na hulandes, pero no ta kustumbrá di usa nan na papiamento).
Pa ku e punto aki por bisa ku den e kontaktonan ku tabata tin ku e skolnan di enseñansa spesial (e.o. dia di estudio, charlanan) ya e maestronan a haña algun idea di e método. Promé ku kuminsa traha e maestra ta haña e programa, pa por studi'e i haña un bista mas konkreto di dje. Despues e ta reuní ku esun ku ta bai sigui gui'e i e por haña mas splikashon, bin ku su preguntanan, komentario etsetera.
Den praktika e maestra mester ta bon na altura ta kiko ta wordo spera di dje.
Por ehèmpel e mester:
— tuma tempo pa preparà e training debidamente,
— ta dispuesto pa reuní ku su guia den ora liber pa evaluá e trabou,
— realisá su mes ku den hopi kaso e ta mará na e manera di traha ku e programa ta duna. Esaki tin bes kiermen ku e sistema di traha ku el a usa pa añanan awor e mester laga un banda pa sigui e kaminda ku e método ta duna,
— demostrá bastante inisiativo pa bin ku mas material i variashon unda ku e ta ripará ku e programa no ta duna esaki sufisientemente.
Tambe e maestra mester siña anda ku e programa. E ta haña un sierto training pa esaki, por ehèmpel kon pa yena e blachinan di evaluashon, kon ta usa e blachinan di ehersisio ("werkbladen").
Pa ku e mucha por bisa ku e preparashon ta enserá ku ta kontrolá si e kondishonnan general ta sufisientemente desaroyá, ya ku e método ta basá riba esaki.
Pa haña un miho bista riba esaki por tuma un test promé ku e mucha kuminsa ku e método.
ad. 2: E guia ta repasá ku e maestra kiko lo wordo trata, unda e mester tene su mes estriktamente na e programa i unda e mes por bin ku variashon.
E guia por yuda ku sugerensianan pa esaki. E maestra ta duna e lesnan i ta anotá kon esaki ta bai i kua ta e problemanan ku a surgi. E guia ta sigui un les pa siman den e klas. E ta opservá kon e muchanan ta reakshoná riba e método, ta anotá unda tin mester di mas training, variashon i otro material. Tambe e por yuda e maestra pa parti e grupo, komo ku ta lógiko ku no ta tur mucha ta bai mes lihe. E guia por yuda e maestra tambe pa planea e materia pa kada grupo.
ad. 3: Un bes pa siman e maestra ta reuní ku e guia pa evaluá e trabou di e siman ei. E maestra ta trese problemanan ku a surgi dilanti:
— por ta a resultá ku sierto aspekto no ta sufisiente elaborá,
— of ku papelnan di ehersisio no ta klá pa e mucha of ta bruh'e.
E guia por trese padilanti si e ta haña:
— ku tin sierto aspekto ku falta mas atenshon pa e grupo of pa un of dos mucha.
Konhuntamente nan por disidi kiko mas por hasi na e training, ki variashon i otro material por usa. Tambe: kon por yuda un mucha ku a keda pegá.
Tambe ta repasá ku e maestra e formularionan di evaluashon ku a wordo yená. E formularionan aki ta konsistí di dos parti: e parti ariba ta mas tanto pa e maestra mes, pa e mira si e training tabatin bon resultado pa tur mucha. Si no ta asina e mester repasá e training pa esnan ku a faya.
E parti abou ta mas bien pa e grupo di trabou Siña Lesa. Ta e datonan aki lo forma e base pa korekshon i revishon di e método. Esaki ta algo sumamente importante pasobra ku aktualmente e método ta den su vershon EKSPERIMENTAL. Esaki ta nifiká ku ta solamente despues di e fase di "try-out" aki, unda ta tuma lugá un evaluashon sistematiko, por bin ku e vershon definitivo i ofisial. Ta te na e ora ei por bisa ku e método ta kla. ●